

УДК 336.27

Вербіцька І.І.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін
Чортківського навчально-наукового інституту підприємництва і бізнесу
Тернопільського національного економічного університету

МОНІТОРИНГ СПІВПРАЦІ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ

MONITORING OF COOPERATION OF UKRAINE WITH THE INTERNATIONAL MONETARY FUND

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено етапи співробітництва України з Міжнародним валютним фондом та надано їхню характеристику. Відображено динаміку фактичного фінансування України відповідно до програм Міжнародного валютного фонду. Проаналізовано показники заборгованості України перед Міжнародним валютним фондом. Досліджено структуру загальної заборгованості України за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій, та сформульовано авторський висновок.

Ключові слова: Міжнародний валютний фонд, програми Міжнародного валютного фонду, співпраця, заборгованість.

АННОТАЦИЯ

В статье освещены этапы сотрудничества Украины с Международным валютным фондом и представлена их характеристика. Отражена динамика фактического финансирования Украины в соответствии с программами Международного валютного фонда. Проанализированы показатели задолженности Украины перед Международным валютным фондом. Исследована структура общей задолженности Украины по займам, которые получены от международных финансовых организаций, и сформулирован авторский вывод.

Ключевые слова: Международный валютный фонд, программы Международного валютного фонда, сотрудничество, задолженность.

ANNOTATION

The stages of Ukraine's cooperation with the International Monetary Fund and their characteristic were highlighted in the article. The dynamics of actual financing of Ukraine in accordance with the programs of the International Monetary Fund were displayed. The indicators of Ukraine's debt to the International Monetary Fund and other international financial organizations were analyzed. The structure of Ukraine total debt on loans obtained from international financial organizations was investigated and the author's conclusion was formulated.

Keywords: International Monetary Fund, the programs of the International Monetary Fund, cooperation, debt.

Постановка проблеми. В умовах тривалих кризових явищ в економіці України одним зі шляхів підтримання національної фінансової системи є залучення коштів міжнародних фінансових організацій, серед яких на світовій арені особливо вагоме значення має Міжнародний валютний фонд (МВФ). Ця фінансова інституція була створена в 1945 р. як міжурядова організація для сприяння міжнародному співробітництву з міжнародних валютних питань, стабільності валют, утворення багатосторонньої системи платежів, надання ресурсів Фонду для виправлення порушень у рівновазі платіжних балансів [1, с. 312]. Нині МВФ об'єднує 189 країн, що працюють у напрямі стимулювання глобального

валютного співробітництва, забезпечення фінансової стабільності, сприяння міжнародній торгівлі, підтримки високого рівня зайнятості та стійкого економічного зростання, а також зниження рівня бідності в усьому світі [2].

В.В. Ксендзук відзначає, що діяльність МВФ ґрунтується на наданні кредитів в іноземній валюті країнам-членам для покриття дефіцитів платіжних балансів (тобто поповнення валютних резервів), а також підтримання макроекономічної стабілізації та структурної перебудови економіки (тобто для фінансування бюджетних витрат уряду) [3, с. 99]. Україна є членом цієї організації з 1992 р., однак на даний час співпраця з МВФ для нашої держави стала чи не єдиною можливістю стабілізації фінансової ситуації з огляду на недалекоглядність фінансової політики протягом усього періоду незалежності, особливо останніх років. Водночас взаємодія із потужною фінансовою інституцією глобального значення поряд із позитивними наслідками зумовлює для України і низку ризиків як макро-, так і мікроекономічного характеру, тому дослідження аспектів співпраці нашої держави з МВФ є надзвичайно важливим і вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика діяльності МВФ та її співробітництва з Україною достатньо висвітлена у наукових публікаціях останніх років. Зокрема, О.І. Петрик, В.А. Батковський дослідили фінансові програми МВФ для надання фінансової допомоги країнам [4]. Вплив МВФ на глобальну макроекономічну політику продемонстрували В.А. Шинкар, Л.Б. Яцко, Г.В. Яцко [5]. В.В. Ксендзук висвітлила результати аналізу діяльності МВФ в умовах глобалізаційних економічних процесів [3]. А.С. Марина охарактеризувала ключові етапи взаємодії України та МВФ, а також основні програми кредитування з боку Фонду [6]. Перспективи розвитку економіки України в умовах співпраці з МВФ окреслила О.Я. Долиновська [7]. Беззаперечно, вищезгадані наукові праці є значним доробком у дослідженні взаємодії МВФ та України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах стійких кризових явищ

у національній економіці незмінно актуальним є питання моніторингу показників співпраці України з Міжнародним валютним фондом як впливовою фінансовою інституцією глобального значення, чому і присвячена дана стаття.

Мета статті полягає у виокремленні ключових етапів співпраці України з Міжнародним валютним фондом, моніторингу фінансування програм у відповідних періодах, аналізі поточних показників заборгованості перед фінансовою інституцією, а також формулюванні авторського висновку щодо наявного стану співробітництва та шляхів його покращення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Співпраця з ключовими міжнародними фінан-

совими організаціями є вимогою часу для будь-якої країни, особливо в умовах ринкових трансформацій та активних глобалізаційних процесів. Усвідомлюючи всі переваги від співробітництва із ключовим гравцем на світовому ринку фінансових ресурсів, Україна долучилася до кола партнерів МВФ. Починаючи з 1992 р. наша держава пройшла декілька вагомих етапів, які мали значний вплив на становлення та розвиток вітчизняної фінансової системи. У періодизації взаємин між Україною та МВФ можна виділити ключові етапи співпраці. Так, А.С. Марина виділяє вісім таких етапів [6, с. 14], однак залежно від програм співробітництва на підставі даних Міністерства фінансів

Таблиця 1

Етапи співробітництва України з МВФ та їхня характеристика [8]

№ п/п	Часові межі етапу	Характеристика	Розмір фактичного фінансування програми
1	1992–1994 рр.	Прийняття та набрання чинності нормативно-правової бази для співпраці між Україною та МВФ.	-
2	1994–1995 рр.	Співпраця з МВФ за програмою системної трансформаційної позики для підтримки платіжного балансу України.	0,8 млрд. дол. США
3	1995–1998 рр.	Співпраця в рамках трьох річних програм Stand by задля підтримки курсу національної валюти і фінансування дефіциту платіжного балансу України.	1,9 млрд. дол. США
4	1998–2002 рр.	Співпраця з Фондом у рамках Програми розширеного фінансування (EFF-Extended Fund Facility), яка передбачала надання кредиту обсягом 2,6 млрд. дол. США задля поповнення валютних резервів Національного банку України.	1,6 млрд. дол. США
5	2002–2005 рр.	Співпраця на безкредитній основі в рамках річної програми «попереджувальний стенд-бай», що надавала можливість отримати від МВФ зарезервованій кредит у сумі, еквівалентній 411,6 млн. СПЗ (30% квоти України), у разі погіршення ситуації з платіжним балансом або валютними резервами країни.	-
6	2005–2008 рр.	Співробітництво з МВФ у площині безкредитних стосунків, узгодження головних параметрів макроекономічної політики з тенденціями та прогнозами розвитку світової кон'юнктури, з динамікою і напрямками світових фінансових та інвестиційних потоків, а також поглиблення координації у сфері валютної політики.	-
7	2008–2010 рр.	Співробітництво з МВФ у рамках дворічної програми Stand by загальним обсягом 802% від квоти України у Фонді в умовах повномасштабної кризи на світових фінансових ринках. Кошти спрямовувалися до золотовалютних резервів Національного банку України, державного бюджету України.	10,6 млрд. дол. США
8	2010–2014 рр.	Ухвалення нової спільної з МВФ програми Stand by на загальну суму 10 млрд. СПЗ (15,1 млрд. дол. США), строком на 2,5 роки, скасувавши попередню Угоду Stand by (у тому числі всі транші, що ще залишилися відповідно до тієї Угоди). Кошти спрямовувалися здебільшого до державного бюджету. Однак надання подальших траншів не відбулося через невиконання урядом України умов програми співробітництва з МВФ.	3,39 млрд. дол. США
9	2014–2015 рр.	Ухвалення нової позики Stand by обсягом 16,5 млрд. дол. США (10,976 млрд. СПЗ), але влітку 2014 р. макроекономічні показники, закладені в програму, було значно відкореговано через розгортання в Україні масштабної економічної кризи на фоні російської агресії на сході країни.	4,3 млрд. дол. США
10	2015 р. – дотепер	Заміна діючої програми Stand by на нову чотирирічну програму Extended Fund Facility обсягом 17,5 млрд. дол. США. Кошти спрямовані на нагальні бюджетні потреби та на відновлення золотовалютних резервів Національного банку України.	7,7 млрд. дол. США (станом на 01.01.2017 р.)

України за аналогічний період нами пропонується виділяти 10 етапів розвитку взаємин, що відображені в табл. 1.

Отже, як свідчать дані табл. 1, станом на 01.01.2017 нами ідентифіковано 10 етапів фінансової взаємодії України з МВФ відповідно до програм співпраці. Зауважимо, що хоча в 1992–1994 рр. Україна не фінансувалася МВФ, вважаємо за доцільне цей період виділити як перший етап співробітництва, оскільки саме тоді закладалися правові основи взаємин. Періоди 2002–2005 рр. та 2005–2008 рр. характеризуються співпрацею на безкредитній основі, проте їх слід розмежовувати з огляду на дещо різний характер взаємин.

На основі даних табл. 1 на рис. 1 відображено фактичне фінансування України за програмами МВФ у відповідних періодах.

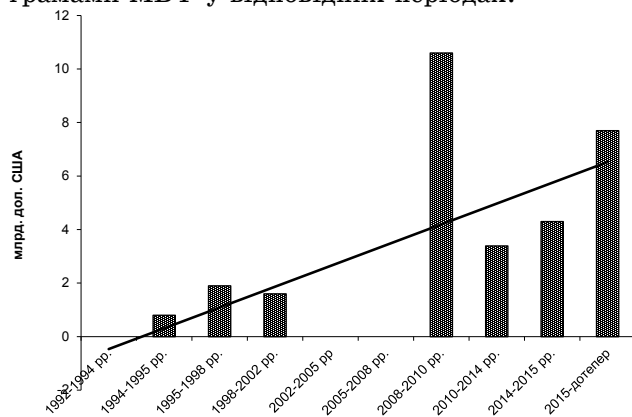

Рис. 1. Фактичне фінансування України за програмами МВФ упродовж співпраці (складено автором)

Рис. 1 демонструє, що в цілому спостерігається зростання фінансової підтримки України міжнародною фінансовою організацією, у

результаті чого намітився зростаючий лінійний тренд. Найвищий рівень підтримки у доларовому еквіваленті був у 2008–2010 рр., тобто під час фінансової кризи глобальних масштабів. Тоді фінансування України було значно більшим (а саме у 2,5 рази), ніж у час різкого падіння вітчизняних макроекономічних показників і ведення активних військових дій на її сході (2014–2015 рр.), хоча відзначається зростання надходження фінансових ресурсів від даної міжнародної організації з 2015 р. у рамках програми Extended Fund Facility, ухваленої 11 березня 2015 р.

Безумовно, поточний стан співпраці України з МВФ веде до неухильного зростання її зовнішнього боргу перед міжнародною інституцією. Однак слід наголосити, що Україна користується послугами ще й інших міжнародних фінансових організацій. Показники заборгованості перед ними відображено в табл. 2.

На основі аналізу даних табл. 2 можна зробити такі висновки:

1) станом на 31.12.2016 загальна сума державного та гарантованого державою боргу України становила 70,97 млрд. дол. США, у тому числі державний борг – 60,71 млрд. дол. США, тобто 85,54%, а гарантований державою борг – 10,26 млрд. дол. США, тобто 14,46%. Державний борг за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій, становив 13,67 млрд. дол. США, або 19,26% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу України. Водночас гарантований державою борг за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій, становив 7,03 млрд. дол. США, тобто 9,91% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу України;

2) крім МВФ, Україна активно співпрацює і з іншими міжнародними фінансовими орга-

Таблиця 2

Аналіз показників заборгованості України перед МВФ станом на 31.12.2016 [9]

№ п/п	Показники	Сума, млрд. дол. США	Частки в структурі відповідних показників, %		
1	ЗАГАЛЬНА СУМА ДЕРЖАВНОГО ТА ГАРАНТОВАНОГО ДЕРЖАВОЮ БОРГУ, у тому числі	70,97	100	-	-
2	Державний борг, у тому числі	60,71	85,54	100	-
2.1	Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	13,67	19,26	22,51	100
2.1.1	Європейське співтовариство	2,31	3,25	3,81	16,90
2.1.2	Європейський банк реконструкції та розвитку	0,59	0,83	0,97	4,32
2.1.3	Європейський інвестиційний банк	0,53	0,75	0,87	3,88
2.1.4	Міжнародний банк реконструкції та розвитку	5,06	7,13	8,33	37,01
2.1.5	Міжнародний валютний фонд	5,18	7,30	8,53	37,89
3	Гарантований державою борг, у тому числі	10,26	14,46	100	-
3.1	Заборгованість за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій	7,03	9,91	68,52	100
3.1.1	Європейське співтовариство з атомної енергії	0,01	0,01	0,10	0,14
3.1.2	Європейський банк реконструкції та розвитку	0,39	0,55	3,80	5,55
3.1.3	Європейський інвестиційний банк	0,04	0,06	0,39	0,57
3.1.4	Міжнародний банк реконструкції та розвитку	0,46	0,65	4,48	6,54
3.1.5	Міжнародний валютний фонд	6,13	8,64	59,75	87,20

нізаціями, про що свідчать дані табл. 2, однак заборгованість перед МВФ є найбільшою як у структурі державного боргу, так і гарантованого державою боргу. Зокрема, станом на 31.12.2016 державний борг України перед МВФ дорівнював 5,18 млрд. дол. США, що становило 7,3% загальної суми державного та гарантованого державою боргу, 8,53% загальної суми державного боргу та 37,89% державного боргу за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій. Водночас гарантований державою борг перед МВФ становив 6,13 млрд. дол. США, або 8,64% загальної суми державного та гарантованого державою боргу, 59,75% загальної суми гарантованого державою боргу та 87,20% гарантованого державою боргу за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій;

3) загальна заборгованість України перед МВФ станом на 31.12.2016 становила 11,31 млрд. дол. США. При цьому гарантований державою борг перед МВФ є на 0,95 млрд. дол. США більшим, ніж державний борг. У структурі загальної суми державного та гарантованого державою боргу частка гарантованого державою боргу перед МВФ більша за частку державного боргу перед МВФ на 1,34%. Частка заборгованості України перед МВФ у структурі гарантованого державою боргу значно перевищує частку аналогічної заборгованості у структурі державного боргу, а саме у сім разів;

4) оцінюючи частки заборгованості України перед міжнародними фінансовими організаціями у загальній сумі державного та гарантованого державою боргу, можна стверджувати, що саме перед МВФ наявна найбільша заборгованість. Деяко менша заборгованість існує перед Міжнародним банком реконструкції та розвитку, а саме 5,52 млрд. дол. США (5,06 млрд. дол. США (7,13%) державного боргу та 0,46 млрд. дол. США (0,65%) гарантованого державою боргу). Структуру загальної заборгованості України за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій, наглядно відображає рис. 2.

Отже, як демонструє рис. 2, у структурі загальної заборгованості України за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій, борг перед МВФ є найсуттєвішим і в цілому становить 54,64%, що дає змогу стверджувати про виняткову роль МВФ серед усіх кредиторів України.

Водночас варто наголосити, що постійне зростання заборгованості перед МВФ, що доводять дані табл. 1, є надзвичайно тривожним сигналом для вітчизняної фінансової системи, яка знаходиться у постійній прогресуючій залежності від міжнародної фінансової організації. З-поміж чинників такої ситуації слід виокремити масштабне та довготривале ухилення від оподаткування. За окремими підрахунками, обсяги ухилення за останні роки зросли більше ніж удвічі. Критичним також є співвідношення

обсягів ухилення від оподаткування до дефіциту державного бюджету [10, с. 336].

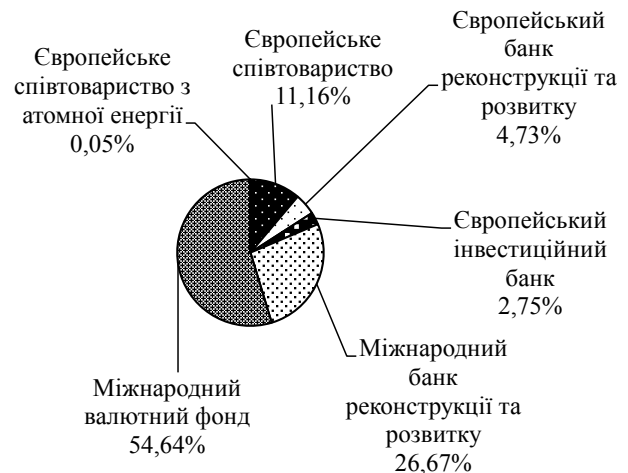

Рис. 2. Структура загальної заборгованості України за позиками, одержаними від міжнародних фінансових організацій (складено автором)

Звичайно, в умовах, коли заплановані обсяги надходжень до бюджетів не вдається виконати через загальний економічний спад, зростаючий рівень інфляції, сповільнення зовнішньоекономічної діяльності, альтернативою для покриття дефіциту виступають зовнішні запозичення, однак такий вектор бюджетної політики є досить загрозливим для вітчизняного економічного та політичного суверенітету. Саме ухилення від оподаткування є тим негативним явищем, яке від початку існування укорінене у фіскальну практику нашої держави та є чинником послаблення її фінансової самодостатності. Попри це, як слушно відзначають Н.М. Михальчук та О.І. Олійничук, ресурси, які криються у тіньовому секторі, за ефективного механізму їхньої легалізації можуть стати ключовим фактором забезпечення фінансової безпеки України [11].

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дає змогу стверджувати, що співпраця України з МВФ має пріоритетне значення порівняно із співробітництвом з іншими міжнародними фінансовими інституціями. Тривала співпраця має неоднозначні наслідки для вітчизняної фінансової системи. З одного боку, надходження фінансових ресурсів від МВФ дає змогу у короткостроковій перспективі стабілізувати критичні показники, зокрема підвищити рівень золотовалютних резервів центрального банку, задовольнити нагальні бюджетні потреби. Однак, як свідчать результати проведеного дослідження, зростаючий лінійний тренд залежності України від МВФ, який є ключовим фінансовим «донором» нашої держави, може мати вкрай негативні наслідки для вітчизняного економічного та політичного суверенітету без адекватної політики зміцнення фінансової безпеки держави, зокрема через ефективну протидію ухиленню від оподаткування, що набуло загрозливих масштабів в Україні. У даному напрямі дослідження

перспективним видається розроблення шляхів оптимізації взаємовідносин між Україною та Міжнародним валютним фондом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Черкес М.Ю. Міжнародне право: [підручник] / М.Ю. Черкес; 5-е вид., випр. і доп. – К.: Знання, 2066. – 397 с.
2. About the IMF [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/about.htm>.
3. Ксендзук В.В. Аналіз діяльності Міжнародного валютного фонду в умовах глобалізаційних економічних процесів / В.В. Ксендзук // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки». – 2016. – № 2. – С. 98–105.
4. Петрик О. Фінансові програми Міжнародного валютного фонду для надання фінансової допомоги країнам / О. Петрик, В. Батковський // Вісник Національного банку України. – 2014. – № 6. – С. 11–18.
5. Шинкар В.А. Міжнародний валютний фонд та його вплив на глобальну макроекономічну політику / В.А. Шинкар, Л.Б. Яцко, Г.В. Яцко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2016. – Вип. 6(3). – С. 148–151.
6. Марина А.С. Міжнародний валютний фонд і Україна: історія співробітництва та сучасний стан відносин / А.С. Марина // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство». – 2016. – Вип. 8(2). – С. 12–15.
7. Доліновська О.Я. Співпраця України з міжнародним валютним фондом та перспективи розвитку економіки держави / О.Я. Доліновська // Ефективна економіка. – 2012. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_9_43.
8. Міжнародне співробітництво: МВФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/news/mizhnarodne-spivrobitnictvo/mvf>.
9. Державний та гарантований державою борг України за станом на 31.12.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
10. Михальчук Н.М. Ухилення від оподаткування: вітчизняні тенденції та відповідальність / Н.М. Михальчук, О.І. Олійничук // Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід: мат. міжнародної науково-практичної конференції (8–9 квітня 2016 р.). – Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – С. 336–339.
11. Михальчук Н.М. Протидія ухиленню від оподаткування в інтересах зміцнення фінансової безпеки держави / Н.М. Михальчук, О.І. Олійничук // Ефективна економіка. – 2016. – № 6 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5031>.